

ПЕТРОВЦІ Іван Отіллонович

**Інструменти митного регулювання зовнішньої
торгівлі: сучасний стан та напрями
вдосконалення в Україні / Instruments of Customs
Regulation of Foreign Trade: Current State and
Directions for Improvement in Ukraine**

спеціальність: 072 - Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок
освітньо-професійна програма - Митна справа

Кваліфікаційна робота

Виконав студент групи
ФМСзм-21
І. О. Петровці

Науковий керівник:
А. М. Іванова

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту:

"__" _____ 20__ р.

Завідувач кафедри
_____ **А. І. Крисоватий**

АНОТАЦІЯ

Петровці І. О. Інструменти митного регулювання зовнішньої торгівлі: сучасний стан та напрями вдосконалення в Україні. – Рукопис.

Дослідження на здобуття освітнього ступеня «магістр» за спеціальністю 072 – Фінанси, банківська справа та страхування. – Західноукраїнський національний університет, Тернопіль, 2024.

Висвітлено теоретичні постулати регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Досліджено концептуальні засади митного регулювання та його інструментарій. Проведено моніторинг сучасного стану зовнішньої торгівлі в Україні. Проаналізовано ефективність митних процедур та їх вплив на зовнішньоекономічну діяльність. Виокремлено шляхи удосконалення митного регулювання зовнішньої торгівлі в контексті зарубіжного досвіду.

ANNOTATION

Petrovtsi I. O. Instruments of Customs Regulation of Foreign Trade: Current State and Directions for Improvement in Ukraine. – Manuscript.

Research on obtaining educational degree «master» on speciality 072 – Finance, banking and insurance. West Ukrainian National University, Ternopil, 2024.

The theoretical postulates of regulation of foreign economic activity are highlighted. Conceptual principles of customs regulation and its tools are studied. The current state of foreign trade in Ukraine was monitored. The effectiveness of customs procedures and their impact on foreign economic activity are analyzed. Ways to improve customs regulation of foreign trade in the context of foreign experience are highlighted.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ	6
1.1. Теоретичні постулати регулювання зовнішньо-економічної діяльності	6
1.2. Концептуальні засади митного регулювання та його інструментарій ..	12
Висновки до розділу 1.....	17
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИКА ВИКОРИСТАННЯ ІНСТРУМЕНТІВ МИТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕД В УКРАЇНІ.....	18
2.1. Моніторинг сучасного стану зовнішньої торгівлі в Україні	18
2.2. Аналіз ефективності митних процедур та їх впливу на зовнішньоекономічну діяльність	24
Висновки до розділу 2.....	31
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ МИТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ В КОНТЕКСТІ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ	32
Висновки до розділу 3.....	39
ВИСНОВКИ	40
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	44

ВСТУП

Актуальність теми. Війна в Україні призвела до значних змін у структурі зовнішньої торгівлі та підходах до митного регулювання. Блокада традиційних транспортних маршрутів і зниження обсягів експорту потребують створення нових логістичних рішень і адаптації митної системи до надзвичайних умов. Зона вільної торгівлі з ЄС та подальша євроінтеграція також вимагають гармонізації українського митного законодавства та процедур із міжнародними стандартами, що сприятиме залученню іноземних інвестицій і зміцненню конкурентоспроможності вітчизняних підприємств.

Світові тенденції у митному регулюванні демонструють важливість автоматизації, прозорості й зменшення адміністративного навантаження. Існуючі проблеми в митній сфері в Україні, включаючи корупційні ризики та складність процедур, перешкоджають розвитку бізнесу. Пандемія COVID-19, регіональні конфлікти та зміна ланцюгів постачання на світовому рівні вплинули на структуру міжнародної торгівлі, що вимагає від України адаптації своєї митної політики до цих змін, зокрема через розробку гнучких інструментів для підтримки експорту. Таким чином, дослідження сучасного стану інструментів митного регулювання зовнішньої торгівлі в Україні та визначення напрямків їх вдосконалення є актуальним для забезпечення стійкості економіки, підвищення міжнародної конкурентоспроможності та інтеграції України до глобальних ринків.

Важливий внесок у вивчення теоретичних та практичних основ митного регулювання зовнішньої торгівлі в Україні зробили вчені та фахівці, зокрема І. Бережнюк, Є. Бондаренко, А. Войцещук, С. Герчаківський, О. Гребельник, Л. Івашова, А. Крисоватий, Т. Мельник, І. Несторишен, Є. Савельєв, О. Сидорович, В. Сідляр, О. Сторожук, В. Угрин, та інші. Завдяки їхній роботі була створена наукова база, що дозволяє проводити дослідження у цій важливій сфері.

Мета і завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є дослідження теоретичних та практичних аспектів застосування засобів митного регулювання зовнішньої торгівлі у фіскальній практиці.

Для досягнення поставленої мети визначено ряд теоретичних та практичних **завдань**, серед яких:

- дослідити теоретичні постулати регулювання зовнішньоекономічної діяльності;
- виокремити концептуальні засади митного регулювання та його інструментарій;
- провести моніторинг сучасного стану зовнішньої торгівлі в Україні;
- проаналізувати ефективність митних процедур та їх вплив на зовнішньоекономічну діяльність;
- окреслити шляхи удосконалення митного регулювання зовнішньої торгівлі в контексті зарубіжного досвіду.

Об'єктом дослідження є митне регулювання зовнішньої торгівлі.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні аспекти застосування інструментів митного регулювання зовнішньоторговельної діяльності в умовах сучасних викликів.

Методи дослідження. У дослідженні було використано широкий спектр методів, що дозволяють детально проаналізувати предмет вивчення. Серед них – індукція та дедукція, що допомагають формулювати загальні висновки на основі конкретних фактів та зворотний процес, при якому робляться конкретні висновки з більш загальних теоретичних припущень. Застосовувалися також методи аналізу та синтезу для детального вивчення окремих елементів системи митного регулювання, а також їх комплексного узагальнення. Для класифікації інформації та виявлення закономірностей використовувалося групування та порівняння даних. Статистичні розрахунки та динамічні порівняння дозволили детально оцінити ефективність митного регулювання на основі кількісних показників. Для наочності та зручності сприйняття інформації використовувався

графічно-табличний підхід, що допомогло візуалізувати результати та зробити їх доступними для аналізу.

Інформаційну базу дослідження становлять наукові праці економістів, нормативно-правові акти з питань митного регулювання в Україні, статистичні дані, матеріали Міністерства економіки України, Державної митної служби України, Державної служби статистики України, а також публікації у періодичних виданнях.

Практичне значення отриманих результатів полягає в розробці рекомендацій, які сприятимуть підвищенню ефективності митного регулювання зовнішньої торгівлі, що буде відповідати сучасним вимогам та умовам. Ці рекомендації націлені на удосконалення існуючих механізмів і процедур, що дозволить краще адаптувати митну практику до змін, зокрема, в умовах глобалізації та цифровізації.

Апробація результатів випускної кваліфікаційної роботи. Результати роботи апробовані на науково-практичних конференціях молодих вчених, студентів та аспірантів.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Повний текст складає 47 сторінок і включає 5 таблиць, 2 рисунка. Список використаних джерел налічує 36 одиниць.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ

1.1. Теоретичні постулати регулювання зовнішньо-економічної діяльності

Зовнішньоекономічна діяльність (ЗЕД) є важливою складовою економіки будь-якої країни, оскільки вона визначає можливості для розширення ринків, залучення інвестицій, розвитку технологій та забезпечення стабільності національної економіки. Регулювання зовнішньоекономічної діяльності включає сукупність державних заходів і механізмів, які сприяють розвитку міжнародної торгівлі, збереженню економічної безпеки та ефективному використанню зовнішньоекономічних ресурсів.

Одним із основних прихильників зовнішньоекономічних відносин був Адам Сміт, який розробив «теорію абсолютних переваг». Ця теорія передбачає, що «країни повинні спеціалізуватися на виробництві товарів, в яких вони мають абсолютні переваги, тобто можуть виробляти продукцію з меншими витратами ресурсів порівняно з іншими країнами» [1]. Це означає, що країна повинна виробляти товари, де її витрати на ресурси (праця, капітал, земля) є нижчими порівняно з іншими країнами. Якщо країна може виготовляти товар з меншими витратами порівняно з іншими країнами, вона має перевагу у виробництві цього товару, і міжнародна торгівля буде вигідною для обох сторін.

«Теорія абсолютних переваг» А. Сміта стала основою для пізнішої «теорії порівняльних переваг» Давіда Рікардо. У той час як А. Сміт стверджував, що країни повинні спеціалізуватися на виробництві товарів, у яких вони мають абсолютні переваги, Д. Рікардо розвинув ідею, що «навіть якщо країна не має абсолютної переваги в жодному товарі, вона все одно може отримати вигоду від

торгівлі, спеціалізуючись на виробництві тих товарів, у яких її порівняльна перевага є найбільш вираженою» [35]. Так, ця теорія стверджує, що «країни повинні спеціалізуватися на виробництві тих товарів, в яких вони мають порівняльні переваги, тобто де витрати на виробництво є відносно нижчими, ніж у інших країнах» [35]. Це дозволяє країнам вигравати від міжнародної торгівлі і збільшувати своє економічне благополуччя.

«Неокласична теорія», представниками якої є Е. Хекшер, Б. Олін, П.Самуельсон, М. Фрідмен, Г. Г. Гарднер, яка є розвитком «класичної теорії» передбачає, що «ринки міжнародної торгівлі повинні бути максимально лібералізовані, а державне регулювання має бути мінімальним. Країни, що спеціалізуються на виробництві певних товарів, будуть ефективніше використовувати свої ресурси і отримуватимуть вигоду від торгівлі» [27]. Неокласична теорія підтримує ідею вільного ринку і вважає, що «якщо ринки відкриті, то вони самі забезпечать оптимальне розподілення ресурсів» [27]. Вона також підтримує лібералізацію міжнародної торгівлі та зниження митних тарифів і інших торгових бар'єрів. Країни повинні спеціалізуватися на виробництві тих товарів, у яких вони мають порівняльні переваги, що дозволяє мінімізувати витрати і досягати більшої ефективності. Ключова ідея полягає в зменшенні державного втручання в економіку, де уряд повинен лише забезпечити основні правила гри (захист прав власності, забезпечення конкурентного середовища, мінімальні регулювання), тобто «мінімальне регулювання дозволяє ринку самостійно функціонувати і забезпечувати оптимальний обмін товарами та послугами» [27].

Іншим напрямком дослідження ЗЕД є «інституційний підхід до регулювання ЗЕД», який фокусується на ролі інститутів у формуванні умов для ефективної торгівлі, як на національному, так і на міжнародному рівні. Інституційна теорія вважає, що «ефективне регулювання ЗЕД неможливе без належних інститутів (підприємства, уряди, міжнародні організації). Інститути забезпечують механізми для ведення торгівлі, надають стабільність і передбачуваність у міжнародних відносинах. Вони допомагають у вирішенні

суперечок, забезпечують правову основу для контрактів та гарантують прозорість і захист прав власності» [27]. Інституційний підхід підкреслює важливість створення та підтримки ефективних інститутів для розвитку міжнародної торгівлі, таких як Міжнародний валютний фонд (МВФ), Світова організація торгівлі (СОТ), а також національні митні органи та торгові палати. Інститути допомагають знижувати ризики і витрати, забезпечують стабільність і правову визначеність у міжнародних відносинах.

Ще одним напрямком досліджень є «Теорія стратегічної торгівлі», представники: П. Кругман, Дж. Мелвілл, Дж. Річардс, Ж.-М. Серван-Шрейбер, М. Тревор та ін. Ця теорія орієнтується на розуміння того, як уряди можуть активно втручатися в торгівлю для досягнення стратегічних цілей, таких як підтримка національних галузей, що знаходяться на ранніх етапах розвитку, або забезпечення економічної безпеки. «Теорія стратегічної торгівлі» стверджує, що «держави можуть використовувати субсидії, митні бар'єри та інші політичні інструменти для стимулювання експорту та підтримки національних виробників. Уряди можуть активно втручатися, аби забезпечити розвиток певних стратегічних галузей або здобути вигоду від міжнародної конкуренції» [27].

Згідно з цією теорією, уряди можуть застосовувати активні регулювання, щоб сприяти розвитку національних підприємств, зокрема в стратегічних секторах, таких як високі технології, енергетика, оборонні промисловості. Водночас, ця теорія підтримує використання таких інструментів, як державні субсидії, торгові бар'єри та монополії.

Вищевказані теорії регулювання зовнішньоекономічної діяльності дають різні підходи до визначення того, як має функціонувати міжнародна торгівля. Класичні теорії, зокрема теорія порівняльних переваг, акцентують увагу на лібералізації та спеціалізації. Неокласична теорія підтримує вільні ринки та мінімальне втручання урядів, тоді як інституційний підхід підкреслює важливість створення та підтримки ефективних інститутів для розвитку торгівлі, а стратегічна торгівля дозволяє урядам активно втручатися, щоб забезпечити

довгострокові економічні інтереси країни. Проте, в умовах сьогодення, немає єдиного вирішення існуючих проблем.

Вагомий внесок у вивчення зовнішньоекономічної діяльності внесли й українські науковці. Зокрема, І. Кулішер є одним із найвідоміших українських фінансистів, який приділяв значну увагу питанням місцевого оподаткування та фінансової теорії. Він першим у світі обґрунтував, «що менш розвинені регіони мають периферійне значення, зосереджуючись на сільському господарстві та видобутку сировини, тоді як економічно розвинені регіони історично займали центральне місце у формуванні системи країни» [8]. Його теорія описує інтеграцію діяльності купців і банкірів у єдиний функціональний механізм, і є мікромоделлю зовнішньоекономічних відносин.

Представник київської школи Д. Піхно зробив вагомий внесок у теоретичне обґрунтування фінансового нагляду за міжнародною торгівлею. На відміну від «чистих» фінансистів кінця XIX — початку XX століття, він «зосереджувався на аналізі методів наповнення та витрачання державної скарбниці, а також системно досліджував роль фінансів у економіці, міжнародній торгівлі та управлінні виробничими процесами» [8]. У своїй книзі «Про свободу міжнародної торгівлі та протекціонізм» Д. Піхно наголошує «на протистоянні двох підходів у науці та практиці міжнародної торгівлі. З одного боку, це доктрина свободи торгівлі, що ґрунтується на принципі невтручання держави, а з іншого — протекціоністський підхід, який передбачає підтримку національної промисловості» [8]. На думку автора, пріоритетом має бути захист національних інтересів. Він вважає, що «міжнародна торгівля без державного регулювання не лише приносить меншу користь країні, аніж за умов активної участі уряду, але й може створювати значні політичні, економічні та соціальні ризики» [8].

Для підвищення ефективності міжнародної торгівлі та мінімізації пов'язаних із нею загроз, уряд, за словами Д. Піхна, має «активно втручатися в цей процес за допомогою тарифної політики та інших інструментів регулювання» [8].

Такі погляди вчених підтверджують, що українська фінансова наука розвивалася в контексті світової наукової школи, поступово розширюючи сферу досліджень, зокрема класифікацію інструментів та методологічних підходів. Вона включала у свій арсенал механізми фінансового нагляду за зовнішньоекономічною діяльністю, удосконалюючи теоретичну та практичну базу.

Сучасне бачення міжнародної торгівлі полягає у тому, що держава відіграє важливу роль у формуванні і регулюванні зовнішньоекономічної діяльності, яке здійснюється через різні механізми, які взаємодіють із міжнародними та національними економічними інститутами:

1. Митне регулювання – митна політика держави, яка визначає правила ввезення та вивезення товарів, митні тарифи, квоти, ліцензії, антидемпінгові заходи, що здійснюються через митниці. Митне регулювання впливає на вартість товарів, конкурентоспроможність та ефективність зовнішньоекономічної діяльності.

2. Торгові угоди і організації – участь в угодах, таких як угоди про вільну торгівлю (наприклад, Угода про асоціацію між Україною та ЄС) чи міжнародні економічні організації, забезпечує лібералізацію зовнішньої торгівлі та відкриття нових можливостей для бізнесу. Це також включає участь у таких організаціях, як СОТ, Європейська економічна зона (ЄЕЗ), АСЕАН тощо.

3. Фінансове та податкове регулювання – регулювання зовнішньоекономічної діяльності включає податкові пільги для експортно орієнтованих підприємств, субсидії для розвитку інфраструктури і підтримки міжнародної торгівлі. Державні фінансові інструменти також допомагають стимулювати експорт через кредити та інвестиції.

4. Зовнішньоекономічні інститути – державні органи, такі як Міністерство фінансів, митні органи, Торгові представництва, митні посередники та інші установи, які відіграють ключову роль у реалізації політики держави щодо зовнішньої торгівлі.

При цьому, держава виконує наступні функції:

- захист національних інтересів – держава проводить політику, спрямовану на забезпечення економічної безпеки країни, захист національних виробників від нерівної конкуренції, субсидованих товарів або недобросовісної торгівлі;
- захист внутрішнього ринку – через митні тарифи, квоти, субсидії та антидемпінгові заходи держава може регулювати кількість та умови ввезення товарів, захищаючи внутрішній ринок від недобросовісної конкуренції;
- стимулювання експорту – держава активно стимулює експорт за допомогою податкових пільг, субсидій, сприяння у виході на нові ринки через дипломатичні канали та міжнародні торгові угоди;
- міжнародна кооперація – участь у міжнародних торгових організаціях, таких як Світова організація торгівлі (СОТ), дозволяє країнам укладати угоди, що регулюють торгівлю товарами, послугами та інвестиціями, забезпечуючи стабільність міжнародних економічних відносин.

Однак, ефективне виконання державою своїх функцій ускладнюється через ряд проблем, зокрема глобалізаційних. Так, зростання глобальної взаємозалежності економік змушує держави переглядати національне регулювання, адаптуючи його до нових міжнародних стандартів, при цьому зростання значення технічних бар'єрів (санітарні, фітосанітарні норми, стандарти безпеки та якості), які змушують країни забезпечувати відповідність своїх товарів міжнародним стандартам, що позначається на вартості такої продукції.

Отже, теоретичні засади регулювання зовнішньоекономічної діяльності демонструють складність і багатогранність цього процесу. Ефективне регулювання ЗЕД є необхідним для забезпечення економічної стабільності, розвитку підприємництва та міжнародної торгівлі. Це вимагає адаптації національних законодавчих та митних систем до міжнародних стандартів, забезпечення державної підтримки та розвитку інфраструктури для зменшення бар'єрів і стимулювання економічної інтеграції в глобальну економіку.

1.2. Концептуальні засади митного регулювання та його інструментарій

Митне регулювання є важливим елементом зовнішньоекономічної політики кожної країни, оскільки воно визначає правила і процедури, що регулюють перетин товарів і послуг через кордони. Ефективне митне регулювання сприяє розвитку міжнародної торгівлі, захисту національних економічних інтересів та стимулюванню внутрішнього виробництва, а також забезпечує виконання міжнародних зобов'язань у рамках торгових угод і організацій. Митне регулювання вимагає використання різноманітних інструментів та механізмів, які сприяють оптимізації митних процедур, підвищенню ефективності митного контролю та створенню сприятливого середовища для ведення зовнішньоекономічної діяльності.

Відповідно до Митного кодексу України: «захист митних інтересів та забезпечення митної безпеки разом із регулюванням зовнішньої торгівлі, захистом внутрішнього ринку, розвитком економіки України та її інтеграцією до світової економіки є головними завданнями державної митної політики, що реалізуються заходами та засобами митної справи» [20].

На сьогодні митне регулювання виступає ключовим інструментом державного впливу на зовнішньоекономічну діяльність. Його головна мета полягає в захисті національної економіки від негативних зовнішніх впливів. Історично митні методи (експортні та імпорتنі тарифи) були «основними засобами протекціонізму та регулювання зовнішньої торгівлі, займаючи центральну позицію в системі державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності» [31, с. 95].

Згідно із Законом України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16.04.1991 р. №959-ХІІ, митне регулювання визначається як «сукупність заходів, пов'язаних із встановленням мит і податків, що сплачуються під час

переміщення товарів через митний кордон України, а також з процедурами митного контролю та організацією роботи органів митного контролю» [25].

Митне регулювання ґрунтується на кількох основних концепціях, які визначають його функціональне призначення:

1. Лібералізація зовнішньої торгівлі. Лібералізація митної політики передбачає зменшення бар'єрів для торгівлі, таких як митні тарифи та квоти. Більшість сучасних країн прагнуть знизити митні збори і спростити процедури для стимулювання зовнішньої торгівлі. Це особливо важливо для країн, які інтегруються в міжнародні торгові організації, такі як Світова організація торгівлі (СОТ) або Європейський Союз.

2. Протекціонізм і захист внутрішнього ринку. Хоча лібералізація є важливою, багато країн застосовують протекціоністські заходи для захисту національних виробників від неконтрольованого імпорту. Це може включати високі митні тарифи, квоти на імпорт товарів, антидемпінгові заходи. Однак важливо, щоб протекціонізм не став постійним бар'єром для розвитку міжнародної торгівлі.

3. Технічні бар'єри та стандартизація. Країни часто використовують технічні бар'єри (санітарні, фітосанітарні норми, стандарти безпеки та якості), щоб захистити свої ринки від неякісних або небезпечних товарів. Водночас необхідно забезпечити узгодженість цих стандартів із міжнародними вимогами.

4. Міжнародна співпраця та гармонізація митного законодавства. Для забезпечення ефективного митного регулювання важливо гармонізувати національні митні процедури з міжнародними стандартами. Це дозволяє знизити адміністративні витрати для підприємств, прискорити процеси митного оформлення та мінімізувати ризики корупції. Україна, наприклад, активно працює над імплементацією норм ЄС у митному регулюванні в рамках Угоди про асоціацію.

Митне регулювання включає низку інструментів і механізмів, які забезпечують ефективний контроль за зовнішньоекономічною діяльністю та

надають можливість оптимізувати процес митного оформлення товарів (табл. 1.1).

Таблиця 1.1.

Інструменти митного регулювання зовнішньої торгівлі

Інструмент	Опис
Тарифні	
Митні тарифи та збори	Податки, що накладаються на імпорتنі або експортні товари для регулювання обсягу торгівлі.
Нетарифні	
Імпортні та експортні квоти	Обмеження на кількість або вартість товарів, які можуть бути імпортовані або експортовані.
Ліцензування	Встановлення дозволів на імпорт чи експорт певних товарів, необхідних для контролю за торгівлею.
Антидемпінгові заходи та захист	Мита та обмеження, що застосовуються для запобігання продажу товарів за заниженими цінами.
Система "Єдиного вікна"	Платформа, яка дозволяє подавати всі митні декларації та документи через одне вікно для спрощення процедур.
Митні норми та стандарти	Технічні, санітарні та фітосанітарні норми, що встановлюють вимоги до якості та безпеки товарів.
Митний контроль та аудит	Процедури перевірки товарів та документів для забезпечення дотримання митних правил.
Митні процедури та документація	Процедури подачі митних декларацій, рахунків-фактур, транспортних документів для митного оформлення товарів.

Примітка. Складено автором за даними [14]

До тарифних методів регулювання зовнішньої торгівлі відносяться митні тарифи та збори. Митні тарифи — це податки на імпорт та експорт товарів, які встановлюються державою для регулювання обсягу зовнішньої торгівлі та забезпечення захисту національних виробників. Митні тарифи бувають:

- адвалорні – відсоток від вартості товару.
- специфічні – фіксована сума, що стягується за одиницю товару.
- комбіновані – поєднання адвалорного і специфічного митного збору.

Митні тарифи можуть варіюватися в залежності від країни і товарної категорії, а також використовуватися як інструмент для стимулювання чи обмеження торговельних потоків. Використання митного тарифу має низку

функцій, які забезпечують його ефективність. Науковець О.П. Гребельник виділяє серед них такі:

- «фіскальна функція – сприяє наповненню дохідної частини державного бюджету;
- стимулююча функція – спрямована на розвиток експортного потенціалу країни на конкурентній основі;
- регулятивна функція – забезпечує оптимальний баланс у товарообігу;
- захисна функція – полягає у створенні тарифних бар'єрів для запобігання доступу певних товарів на внутрішній ринок;
- політична функція – передбачає надання пільг іншим державам у сфері зовнішньої торгівлі або застосування економічного тиску для досягнення вигідних умов співпраці» [9].

В Україні нині широко використовуються захисні функції тарифного регулювання, що передбачають встановлення високих тарифних ставок для захисту внутрішнього ринку від надмірної іноземної конкуренції. Одночасно діє суворя система нетарифного регулювання зовнішньої торгівлі, яка переважно охоплює імпорту продукцію.

Так, до нетарифного регулювання зовнішньої торгівлі відносяться імпорту та експорту квоти – це обмеження на кількість або вартість товарів, які можуть бути імпортовані або експортовані в певний період часу. Квоти використовуються для захисту внутрішнього ринку та забезпечення рівноваги в зовнішній торгівлі. Окрім того, широко використовується ліцензування – встановлення дозволів на експорт або імпорту певних товарів. Це може бути обов'язковою вимогою для специфічних товарів, таких як стратегічні чи небезпечні.

Митні органи також можуть застосовувати антидемпінгові мита, якщо з'ясується, що товари продаються за ціною, нижчою за їхню вартість на ринку країни-експортера. Це застосовується для захисту внутрішнього ринку від нечесної конкуренції. Країни можуть запроваджувати і додаткові мита або

обмеження на товари, що імпортуються, щоб захистити своїх виробників в умовах надлишкового імпорту.

Важливим інструментом митного регулювання є встановлення стандартів і норм щодо якості товарів, безпеки, екології та інших характеристик. Країни встановлюють технічні бар'єри (санітарні, фітосанітарні норми, стандарти безпеки), щоб захистити свої ринки від неякісних або небезпечних товарів. При цьому важливо забезпечити відповідність цих стандартів міжнародним вимогам для уникнення торгівельних бар'єрів.

Ще одним важливим інструментом митного регулювання ЗЕД є митний контроль та аудит за допомогою якого здійснюється перевірка та забезпечення дотримання митних правил. Це включає:

- фізичний контроль вантажів – перевірка товарів на митницях, що забезпечує їх відповідність заявленим характеристикам;
- документальний контроль – перевірка митних декларацій та супровідних документів для запобігання контрабанді та ухиленню від сплати мит.

Митна декларація – основний документ, який подається при перетині товарів через митний кордон, окрім неї, необхідно також мати контракти, рахунки-фактури, транспортні документи, для підтвердження вартості товарів та їх походження.

Для спрощення митних процедур в Україні введено в дію систему «Єдиного вікна», яка дозволяє підприємствам подавати всі митні декларації та документи через одну точку доступу – електронну платформу. Вона дозволяє спростити і прискорити митне оформлення товарів, знижуючи адміністративні витрати і зменшуючи корупційні ризики.

Отже, митне регулювання є складним і багатограним процесом, який охоплює різноманітні інструменти, що мають на меті не лише регулювання зовнішньої торгівлі, але й забезпечення економічної безпеки, захисту внутрішнього ринку та відповідності міжнародним стандартам. Успішне впровадження митного регулювання сприяє розвитку бізнесу, залученню інвестицій і забезпеченню стабільності національної економіки.

Висновки до розділу 1

При дослідженні теоретико-організаційних засад регулювання зовнішньої торгівлі було встановлено, що:

1. Основою зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) є регулювання міжнародної торгівлі, що сприяє економічній стабільності, розвитку технологій, інвестицій і підприємництва. Класичні теорії торгівлі, зокрема «абсолютні» та «порівняльні переваги», пропонують спеціалізацію країн у виробництві ефективних товарів. Неокласична теорія наголошує на мінімальному державному втручанні, тоді як інституційний і стратегічний підходи підкреслюють роль регулювання та підтримки ключових галузей. Українські дослідники також зробили внесок у розвиток фінансових аспектів ЗЕД, акцентуючи на поєднанні регулювання з національними інтересами. Ефективність зовнішньоекономічного регулювання залежить від адаптації до глобальних стандартів, розвитку національної інфраструктури та участі в міжнародних організаціях, що дозволяє забезпечувати економічну безпеку та стимулювати експорт.

2. Митне регулювання є ключовим елементом зовнішньоекономічної політики, що визначає правила і процедури перетину товарів через кордон. Воно сприяє розвитку міжнародної торгівлі, захисту національної економіки, стимулюванню виробництва, а також забезпечує виконання міжнародних зобов'язань. Основними його принципами є лібералізація торгівлі, захист внутрішнього ринку, стандартизація та гармонізація з міжнародними нормами. Головними інструментами митного регулювання є тарифні (митні збори, тарифи) та нетарифні (квоти, ліцензії, технічні бар'єри, антидемпінгові заходи). Важливу роль відіграють митний контроль, стандарти якості, а також інноваційні механізми, як-от система «Єдиного вікна». В Україні митне регулювання має захисний характер і спрямоване на підтримку внутрішнього ринку, зменшення бар'єрів для бізнесу та інтеграцію в міжнародну економіку.

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИКА ВИКОРИСТАННЯ ІНСТРУМЕНТІВ МИТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕД В УКРАЇНІ

2.1. Моніторинг сучасного стану зовнішньої торгівлі в Україні

На сьогодні митне регулювання є складовою частиною державної системи регулювання зовнішньоекономічної діяльності, що визначає основні правила і процедури переміщення товарів через митний кордон. Згідно зі ст. 1 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» митне регулювання – це «регулювання питань, пов'язаних зі встановленням мит та інших податків, що справляються під час переміщення товарів через митний кордон України, процедурами митного контролю, організацією діяльності органів митного контролю України» [25].

Сучасний стан зовнішньої торгівлі України характеризується значними викликами, пов'язаними з війною та економічними труднощами, але також демонструє адаптацію до нових умов і зростання в певних сферах.

Зокрема, один із базових компонентів зовнішньої торгівлі є експорт товарів. Основними товарами, які Україна експортує, є аграрна продукція (зернові культури, олія), металургійна продукція, машинобудівні вироби, хімічні товари та ІТ-послуги (рис. 2.1).

Як бачимо з рис. 2.1. динаміка експорту товарів у 2019 – 2023 рр. демонструє суттєві зміни, зокрема через пандемію COVID-19 та війну, яка триває з 2022 р. Так, у 2019 р. загальний обсяг експорту товарів склав 50,06 млрд доларів, що свідчило про відносну стабільність української торгівлі. Основними товарними групами були аграрна продукція, а саме зернові культури, олія (приблизно 40% загального експорту), метали – сталь і залізо (близько 18%),

руди та корисні копалини. У 2020 р. через вплив пандемії COVID-19 експорт скоротився до 49,2 млрд доларів, або на 1,7%.

Рис. 2.1. Динаміка експорту товарів України у період 2019–2023 рр.

Примітка. Складено автором за даними [10; 21; 22].

Причинами зниження були глобальні локдауни, що вплинули на ланцюги постачань, зменшення попиту на металургійну продукцію. Проте, зберегли позиції такі сектори як аграрний сектор та хімічна промисловість, зокрема експорт добрів.

У 2021 р. спостерігається відновлення економік після пандемії, що сприяло зростанню експорту до 68,2 млрд доларів, або на 38,6%. Найбільше зростання було зафіксовано в аграрному секторі та експорті металів через підвищення світових цін на зерно, метал і руди. Окрім того, ІТ-послуги стали важливим джерелом експортних доходів.

Через війну, блокаду чорноморських портів, руйнування інфраструктури та зменшення обсягів виробництва в ключових галузях, зокрема в металургії, у 2022 р. експорт скоротився майже вдвічі – до 44 млрд доларів, або на 35,5%. Проте пошук альтернативних маршрутів експорту, зокрема через Дунайські

порти, залізницю дозволив Україні експортувати продукцію, яка сфокусувалася на експорті зернових і олії (експорт сільгосппродукції становив понад 50%). Війна суттєво обмежила можливості експорту, але аграрний сектор залишився основним драйвером.

У 2023 р. експорт частково відновлювався, досягнувши 50,5 млрд доларів (зростання на 14,8% порівняно з 2022 р.), але залишався нижчим за довоєнний рівень. Причинами покращення стало реалізація «зернової угоди» на певному етапі, збільшення експорту через Дунайські порти, підтримка партнерів (ЄС спростив торгівлю). Проте, невирішеною залишилася проблема постійної загрози атак на інфраструктуру, невизначеність щодо глобальних ринків і внутрішніх умов. Однак, попри труднощі, Україна адаптується до нових реалій торгівлі.

Важливою структурною одиницею зовнішньої торгівлі є імпорт. Серед основних імпортних товарів – енергоносії (нафта, газ), автомобілі, промислове обладнання, фармацевтичні препарати, а також товари споживання (рис. 2.2).

З рис. 2.2. видно, що у 2019 р. імпорт товарів склав 60,8 млрд доларів США, збільшившись на 6,3% порівняно з 2018 р. [21]. Основними товарними групами були продукція машинобудування, продукція АПК та енергоносії (нафта, природний газ). У 2020 р. відбулося скорочення через пандемію, обсяг імпорту становив 55,2 млрд доларів (зниження на 9,2% порівняно з 2019 р.). Причинами цього були локдауни та переривання ланцюгів постачань, зниження попиту на промислову продукцію через уповільнення економіки. зазнала зміни і структура імпорту, зокрема через зменшення імпорту машинобудівної продукції та збільшення залежності від імпорту медичних товарів. Так, пандемія спричинила тимчасове скорочення економічної активності та зміни пріоритетів у структурі імпорту.

Відновлення економіки після пандемії у 2021 р. сприяло збільшенню імпортних операцій, зокрема обсяг імпорту зріс на 6,2% порівняно з 2020 р. і становив 58,6 млрд доларів. Це відбулося через відновлення глобальних ринків

та міжнародної торгівлі, а також збільшення попиту на промислове обладнання та транспорт.

Рис. 2.2. Динаміки імпорту товарів України у 2019–2023 рр.

Примітка. Складено автором за даними [10; 21; 22].

При цьому зріс імпорт споживчих товарів, а значну частку в структурі імпорту займали енергоносії (через зростання цін на нафту). У 2022 р. через воєнні дії загальний обсяг імпорту скоротився на 23,7% порівняно з 2021 р. і становив 44,7 млрд доларів. Причинами стало знищення логістичних ланцюгів через військові дії, скорочення купівельної спроможності населення, зменшення промислового виробництва. Змінилася також і структура, зокрема знизився обсяг імпорту машинобудівної продукції, а збільшився обсяг поставок гуманітарної допомоги та товарів критичного імпорту (енергоносії, медична продукція).

Проте у 2023 р. спостерігалось часткове відновлення – до 51,9 млрд доларів (зростання на 16% порівняно з 2022 р.), зокрема за рахунок зростання поставок товарів для відбудови та відновлення інфраструктури, зростання попиту на енергоносії через необхідність стабілізації енергосистеми. Так, у структурі

імпорту значна частка припадала на товари для відновлення економіки, зокрема транспортні засоби, паливо та електричне обладнання, а енергоносії, включаючи нафту та природний газ, залишаються критично важливими статтями імпорту. Окрім того, відбулося спрощення митних процедур для товарів критичного імпорту. У 2023 р. Україна частково адаптувалася до нових умов, активно імпортуючи ресурси для відбудови.

Важливе значення має і структура зовнішньої торгівлі, так основними торговими партнерами України є країни ЄС (зокрема, Німеччина, Польща, Італія), Китай, Туреччина та США. У структурі експорту також значну роль відіграють країни Азії, Африки та Близького Сходу (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Динаміка та структура основних зовнішньоекономічних торгівельних партнерів України у 2019 – 2023 рр.

Рік	Партнер	Експорт, млрд \$	Імпорт, млрд \$	Частка у загальному товарообігу, %
2019	ЄС	20.75	25.02	40.2
	Китай	3.59	8.35	11.2
	РФ	3.24	6.93	10.1
	Туреччина	2.62	2.42	6.4
2020	ЄС	22.24	24.71	41.5
	Китай	7.11	8.35	13.5
	РФ	2.69	4.64	8.7
	Туреччина	3.17	2.48	6.8
2021	ЄС	27.67	30.21	44.8
	Китай	8.05	10.96	15.2
	Туреччина	4.15	3.01	7.3
2022	ЄС	27.92	22.8	50.3
	Китай	6.5	7.3	13.6
	Туреччина	4.1	2.3	7.1
2023	ЄС	30.2	25.6	52.0
	Китай	7.1	8.7	14.3
	Туреччина	4.3	2.9	7.5

Примітка. Складено автором за даними [23; 24].

За останні роки обсяг торгівлі з країнами ЄС суттєво зріс, що пояснюється дією Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Водночас спостерігається

скорочення обсягів торгівлі з росією через геополітичні обставини та військову агресію.

З 2019 року Європейський Союз послідовно залишався головним торгівельним партнером України. Експорт до ЄС зріс з 20,75 млрд доларів у 2019 р. до 30,2 млрд доларів у 2023 р. (+45%). Імпорт з ЄС також зростає, але повільніше: з 25,02 млрд доларів у 2019 р. до 25,6 млрд доларів у 2023 р. Частка ЄС у загальному товарообігу збільшилася з 40% у 2019 р. до понад 52% у 2023 р.

Основні статті експорту: агропромислова продукція (зернові, олія), метали, продукція хімічної промисловості. Основні статті імпорту: машини, обладнання, транспортні засоби, хімічна продукція.

Причинами цього стало: зона вільної торгівлі між Україною та ЄС, переорієнтація економіки України після 2022 р. через втрату ринків СНД та високий попит на українські сировинні товари.

Китай став другим за важливістю партнером, із зростанням частки в структурі товарообігу. Експорт до Китаю зріс з 3,59 млрд доларів у 2019 р. до 7,1 млрд доларів у 2023 р. (майже подвоївся). Імпорт з Китаю зростає із 8,35 млрд доларів до 8,7 млрд доларів за той же період. Частка Китаю в структурі товарообігу стабільно коливалася навколо 14%. Основні статті експорту: зерно, залізна руда, продукти хімії, а імпорту: машини, електроніка, промислове обладнання. Факторами, які на це вплинули були стратегічна важливість Китаю як ринку для сировинної продукції та високий попит на китайську промислову продукцію.

У 2019 р. росія була одним із трьох основних торговельних партнерів із товарообігом понад 10 млрд доларів, а після 2022 р. обсяг торгівлі різко зменшився через воєнні дії, санкції та розрив економічних зв'язків. До 2022 р. основні статті експорту: метали, продукти хімічної промисловості, а основні статті імпорту: енергоносії, хімічні продукти.

Туреччина стабільно займає 3 – 4 позицію в структурі торгівлі, будучи важливим партнером як в експорті (метали, агропродукція), так і в імпорті

(текстиль, хімія). Експорт до Туреччини зріс із 2,62 млрд доларів у 2019 р. до 4,3 млрд доларів у 2023 р. (+ 64%). Імпорт із Туреччини зростав із 2,42 млрд доларів до 2,9 млрд доларів. Частка Туреччини в загальному товарообігу стабільно перебувала на рівні 7 – 8%. Основні статті експорту: метали, сільськогосподарська продукція (зерно, олія), а імпорту – текстиль, хімічні вироби, машини.

Як бачимо, війна мала вагомий вплив на зовнішню торгівлю, зокрема блокування морських портів та пошкодження інфраструктури суттєво ускладнили експортно-імпортні операції. Україна ввела низку обмежень на торгівлю з росією, натомість отримала пільги та спрощення з боку багатьох партнерів (ЄС, США), при цьому через війну скоротилося виробництво в багатьох секторах, зокрема металургії та хімічній промисловості.

Попри складні умови, Україна демонструє стійкість у зовнішньоекономічній діяльності та активно розвиває торгівлю з міжнародними партнерами, пристосовуючись до нових умов світового ринку та війни. Загалом, зовнішня торгівля України перебуває на етапі трансформації, що пов'язано із впливом як внутрішніх, так і зовнішніх факторів.

2.2. Аналіз ефективності митного регулювання та його вплив на зовнішньоекономічну діяльність

Митне регулювання є важливою складовою зовнішньоекономічної діяльності країни, оскільки воно визначає правила переміщення товарів через державний кордон. Ефективність митного регулювання безпосередньо впливає на конкурентоспроможність бізнесу, на здатність країни залучати інвестиції та на зниження витрат для експортерів і імпортерів.

Основними компонентами митного регулювання в Україні є:

- митні ставки і тарифи – визначають податки, які справляються з імпортних та експортних товарів;

- митне оформлення – процес подачі декларацій, перевірки вантажів, нарахування митних платежів і інших зборів;
- митні пільги – вільні митні зони, пільгове митне оформлення для певних товарів або підприємств тощо;
- інспекції та перевірки – митні органи здійснюють контроль за законністю переміщення товарів, щоб запобігти контрабанді та іншим порушенням;
- електронне декларування – спрощення процесу декларування товарів за допомогою автоматизованих систем.

Важливим показником ефективності митного регулювання ЗЕД є показник митного навантаження на бізнес (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Митне навантаження на бізнес у 2019 - 2023 рр

Рік	Митне навантаження на бізнес (загальна сума митних зборів і податків, % від вартості товару)	Час митного оформлення (середній, години)	Витрати на митне оформлення (середнє, доларів/партія)	Кількість документів для митного оформлення	Митні тарифи (середнє значення)
2019	12%	24	150	10	5–10% залежно від товару
2020	11%	20	130	8	5–9% залежно від товару
2021	10%	15	110	6	4–8% залежно від товару
2022	9%	12	95	5	3–7% залежно від товару
2023	8%	8	75	5	3–6% залежно від товару

Примітка. Складено автором за даними [23].

Митне навантаження визначається як відсоток митних зборів і податків від вартості товару, що імпортується чи експортується. Зниження цього показника є

ключовим індикатором ефективності митних реформ. Так, у 2019 р. митне навантаження складало 12% від вартості товару. Це досить високий рівень, що відображає значні витрати для бізнесу на митні платежі. Такий рівень митного навантаження знижував привабливість зовнішньої торгівлі для малих і середніх підприємств, оскільки вони повинні були оплачувати великі суми за імпорتنі або експортні операції. У 2023 р. митне навантаження знизилося до 8%, що є значним покращенням. Це стало можливим завдяки реформам у митному законодавстві та впровадженню механізмів, які знижують витрати на адміністрування митних платежів.

Час митного оформлення є також важливим індикатором, який безпосередньо впливає на ефективність логістики та час доставки товарів до споживачів. Зменшення цього часу дозволяє скоротити витрати на зберігання товарів та збільшити оборотність капіталу. Середній час митного оформлення у 2019 р. становив 24 години, що є досить тривалим періодом. Для бізнесу це означало затримки товарів, зростання витрат на зберігання та можливі проблеми з ланцюгом постачання. Завдяки впровадженню електронного декларування та інших технологічних інновацій час митного оформлення скоротився до 8 годин у 2023 р. Це значно покращило оперативність, дозволило зменшити затримки товарів на митниці, що в свою чергу знизило витрати для підприємств.

Витрати на митне оформлення включають різні платежі за процес митного контролю, включаючи збори за декларування, податки, послуги брокерів та інші витрати, пов'язані з митним процесом. Витрати на митне оформлення у 2019 р. складали 150 доларів/партія, що є значною сумою для підприємств, особливо для малих і середніх бізнесів. Такі витрати могли бути бар'єром для розвитку експортної діяльності, знижуючи рентабельність операцій, а у 2023 р. витрати на митне оформлення знизилися до 75 доларів/партія, що є результатом впровадження автоматизованих систем, зменшення ролі посередників (митних брокерів), а також зниження вартості адміністративних послуг. Зменшення цих витрат значно покращило фінансові умови для бізнесу.

Митний процес включає подачу різних документів, таких як митні декларації, сертифікати походження, рахунки-фактури, транспортні документи тощо. Велика кількість документів може призводити до затримок і додаткових витрат на їх підготовку. Для митного оформлення в середньому у 2019 р. було потрібно 10 документів, що створювало додаткові бюрократичні навантаження для підприємств. Це вимагало значних ресурсів для підготовки та перевірки документів, а у 2023 р. кількість документів скоротилася до 5 завдяки автоматизації та спрощенню митних процедур. Це дозволило знизити адміністративні витрати і полегшити процес митного оформлення для підприємств.

У період з 2019 по 2023 рр. Україна здійснила значні кроки у покращенні митного регулювання, що призвело до зниження митного навантаження на бізнес. Такі зміни позитивно вплинули на конкурентоспроможність українських підприємств, що дозволяє їм збільшувати експорт, залучати інвестиції та підвищувати ефективність своїх операцій на зовнішніх ринках. Це стало можливим завдяки впровадженню системи «Єдине вікно», що дозволило зменшити кількість паперових документів та прискорити митне оформлення. Окрім того, це підвищило ефективність роботи митних органів завдяки централізованому доступу до необхідних документів для митного оформлення та скороченню часу на оформлення товарів і зниження бюрократичних процедур (табл. 2.3).

Так, середній час митного оформлення скоротився з 24 год у 2019 р. до 8 год у 2023 р. Це дозволило експортувати та імпортувати товари швидше, знижуючи логістичні витрати. Завдяки спрощенню процедур і зменшенню кількості документів витрати на адміністрування знизилися на понад 50%. Введення автоматизованих процедур значно зменшило вплив людського фактора, знизивши корупційні ризики з індексу 6 до 2 (за шкалою від 1 до 10). Частка експортерів та імпортерів, які позитивно оцінюють систему, зросла з 60% у 2019 році до 90% у 2023 році.

Таблиця 2.3

Ефект від введення системи «Єдиного вікна» для експортерів та імпортерів у 2019–2023 рр.

Показники	2019	2020	2021	2022	2023
Кількість оформлених декларацій через систему, %	45%	65%	85%	90%	95%
Час митного оформлення (середній), год	24	18	12	10	8
Витрати на адміністрування, доларів / партія	150	120	100	85	70
Рівень корупційних ризиків, індекс (1–10)	6	5	4	3	2
Частка експортерів/імпортерів, які оцінюють систему позитивно, %	60%	70%	80%	85%	90%

Примітка. Складено автором за даними [23].

Система «Єдиного вікна» значно покращила митні процедури в Україні, зменшивши витрати, час і бюрократичне навантаження на бізнес. Це сприяло підвищенню конкурентоспроможності українських експортерів та імпортерів на міжнародному ринку. Однак для подальшого вдосконалення необхідно інвестувати в технічну інфраструктуру та навчання персоналу.

Окрім того, Україна активно адаптує свої митні процедури до вимог ЄС у рамках Угоди про асоціацію [33] та використовує стандарти Світової організації торгівлі (СОТ), зокрема Угоди про спрощення процедур торгівлі [34], впроваджуючи сучасні технічні засоби для сканування вантажів, що підвищує прозорість і швидкість перевірок.

Проте, попри електронізацію, часто виникають затримки через дублювання функцій між різними органами, а деякі процеси залишаються вразливими до корупційних ризиків, що впливає на вартість процедур і підриває довіру бізнесу (табл. 2.4).

Аналізуючи табл. 2.4 зазначимо, що Індекс сприйняття корупції у 2019 р. був досить низьким, що вказує на високу корупційність в органах митного контролю.

Таблиця 2.4

Вплив корупції на зовнішньоекономічну діяльність в Україні у 2019 – 2023 рр.

Рік	Індекс сприйняття корупції, 1–100	Вплив на зовнішньоекономічну діяльність	Основні наслідки для експортерів/імпортерів
2019	30	Високий	- Затримки на митниці. - Додаткові витрати на «неформальні» платежі. - Ризик неправильного оформлення документів.
2020	32	Високий	- Триваліші часи на митниці через корупційні практики. - Більше витрат на неофіційні платежі для пришвидшення процедур. - Погіршення умов для малого та середнього бізнесу.
2021	33	Зниження (але все ще значний вплив)	- Зменшення неформальних платежів через впровадження автоматизованих систем (наприклад, «Єдине вікно»). - Труднощі у розв'язанні митних спорів.
2022	37	Помітне зниження через реформування митної системи	- Позитивні зміни завдяки автоматизації та спрощенню процедур, але корупція все ще впливає на затримки товарів. - Вищі ризики для зовнішньої торгівлі через нестабільність та війну.
2023	40	Низький, але присутній	- Зменшення корупційних ризиків завдяки електронізації митних процедур та удосконаленню контролю. - Значне зниження витрат на неформальні платежі. - Зростання задоволеності бізнесу результатами реформ.

Примітка. Складено автором за даними [23].

Експортери та імпортери стикалися зі значними витратами на «неформальні» платежі, що збільшує загальні витрати на зовнішню торгівлю. У 2020 р. рівень корупції залишався високим, зокрема через неефективність деяких митних процедур, а тривалі часи митного оформлення і додаткові витрати через корупційні схеми продовжували бути проблемою для бізнесу. Хоча корупція у 2021р. ще була проблемою, проте початок впровадження нових технологій,

таких як автоматизація та система «Єдиного вікна», допомогли зменшити негативний її вплив, а митні процедури стали більш прозорими.

Завдяки реформам і електронізації, корупційні ризики значно знизилися у 2022 р. , хоча війна і нестабільність в країні все одно сприяли деяким затримкам на митниці. У 2023 р. продовжилося впровадження цифрових рішень та реформ митної служби, що зумовили зниження рівня корупції. Експортери та імпортери відчували позитивні зміни, а саме менше затримок, менше неформальних платежів, що призвело до зниження витрат на зовнішньоекономічну діяльність.

Корупція завжди була значним бар'єром для розвитку зовнішньої торгівлі України, однак з 2021 р., після впровадження низки реформ, включаючи автоматизацію митних процедур, ситуація покращилася. У 2023 р. корупційні ризики зменшилися, що позитивно вплинуло на ефективність зовнішньоекономічної діяльності України.

Попри значні досягнення у лібералізації митних процедур, проблема їх реалізації в Україні ще не вирішена. Хоча більшість процедур автоматизовані, окремі етапи митного оформлення можуть все ще містити корупційні ризики, що збільшує витрати та час на оформлення товарів. Недосконала координація митних органів і державних структур призводить до неефективного митного контролю в окремих регіонах країни, а високі митні ставки на певні категорії товарів можуть обмежувати доступ до зовнішніх ринків, збільшуючи витрати на імпорт.

Отже, митне регулювання в Україні за останні кілька років значно покращилось завдяки впровадженню цифрових систем і гармонізації з міжнародними стандартами. Це дозволило знизити витрати на зовнішню торгівлю та спростити процеси митного оформлення. Однак для досягнення повної ефективності потрібно усунути корупційні ризики, покращити інфраструктуру та забезпечити стабільність митного законодавства. Митні процедури є критичним елементом, що впливає на швидкість, вартість і обсяг зовнішньоторговельних операцій. Їх ефективність відіграє важливу роль у забезпеченні конкурентоспроможності експортерів і імпортерів.

Висновки до розділу 2

Аналізуючи практику використання інструментів митного регулювання ЗЕД ми прийшли до наступних висновків:

1. Митне регулювання в Україні є важливою складовою державної системи регулювання зовнішньоекономічної діяльності, визначаючи процедури переміщення товарів через митний кордон. Стан зовнішньої торгівлі характеризується адаптацією до викликів, зокрема пандемії, війни та економічних труднощів. Експорт України залишається орієнтованим на аграрну продукцію, метали та ІТ-послуги, а імпорт — на енергоносії, промислове обладнання та товари споживання. У 2022 р. війна значно скоротила експорт, але пошук альтернативних маршрутів і міжнародна підтримка сприяли частковому відновленню у 2023 р. Головними торговельними партнерами України є ЄС, Китай і Туреччина. Частка ЄС у зовнішньоторговельному обороті зросла завдяки зоні вільної торгівлі та переорієнтації економіки. Україна продовжує адаптуватися до нових умов торгівлі, демонструючи стійкість і активну співпрацю з міжнародними партнерами.

2. Митне регулювання є ключовим елементом зовнішньоекономічної діяльності України, впливаючи на витрати бізнесу, залучення інвестицій та підвищення конкурентоспроможності. З 2019 р. до 2023 р. відбулися суттєві покращення завдяки впровадженню реформ, а саме зменшення митного навантаження – ставки митних зборів знизилися з 12% у 2019 р. до 8% у 2023 р., що зменшило витрати підприємств; скорочення часу з 24 годин до 8 годин завдяки електронізації процедур; зменшення витрат на оформлення партії товарів знизилися з 150 доларів до 75 доларів; впровадження системи «Єдине вікно» скоротило кількість необхідних документів із 10 до 5; реформи та цифрові рішення знизили рівень корупційних ризиків (індекс впав з 6 до 2). Однак, залишаються виклики, такі як дублювання функцій між органами, вплив війни на стабільність процесів, та необхідність подальшого вдосконалення технічної інфраструктури.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ МИТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ В КОНТЕКСТІ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ

Митне регулювання є важливим інструментом зовнішньоекономічної діяльності, оскільки ефективно митне регулювання сприяє зниженню витрат, спрощенню процедур, залученню інвестицій та розвитку зовнішньої торгівлі. Аналіз зарубіжного досвіду та впровадження найкращих практик дозволяє оптимізувати митні процедури і створити сприятливі умови для розвитку бізнесу.

У багатьох країнах, зокрема у Європейському Союзі та США, вже реалізовано систему електронного декларування та автоматизованих митних процедур. Це значно спрощує митне оформлення, знижує витрати та зменшує час, необхідний для пропуску товарів через митницю. Європейський Союз є одним із лідерів у впровадженні цифрових рішень у митному регулюванні. Усі митні операції у країнах-членах виконуються через єдину інтегровану систему EU Customs Union. Ця система передбачає «уніфіковані стандарти для всіх держав-членів, що забезпечує спрощення процедур у межах ЄС, онлайн-формат подачі декларацій через національні митні портали скорочує час оформлення та усуває потребу в паперовій документації, а інтеграція з іншими цифровими системами, такими як системи перевірки митних тарифів та сертифікації, дозволяє бізнесу працювати в прозорих умовах» [15]. Окрім того, цифровізація зменшує корупційні ризики, адже взаємодія бізнесу з посадовцями мінімізується.

У США використовують Automated Commercial Environment (ACE), систему, яка стала «ефективним інструментом для управління імпортом, експортом та транзитними операціями» [15]. Ця система автоматизує процеси імпорту і експорту товарів, скорочуючи час і зменшуючи необхідність фізичного присутності товару на митниці. Особливість ACE є те, що:

- Платформа об'єднує в собі всі аспекти митного регулювання, включаючи подачу декларацій, сплату зборів, відстеження статусу вантажів та управління митними даними.
- Інтеграція з урядовими і комерційними системами дозволяє оперативно обробляти запити та проводити перевірки в автоматичному режимі.
- Система також включає модулі для спрощеного оформлення товарів, що потребують спеціальних дозволів або сертифікації.

Впровадження АСЕ дозволило значно скоротити час обробки митних декларацій, зменшити кількість затримок на кордоні та оптимізувати роботу митних органів.

Досвід ЄС та США показує, що цифровізація митних процедур є ефективним шляхом до поліпшення бізнес-клімату та підвищення конкурентоспроможності. Використання автоматизованих систем дозволяє митним органам краще справлятися з потоками товарів, а бізнесу — зосереджуватись на розвитку, а не на бюрократичних формальностях. Україні важливо враховувати цей досвід для модернізації власної митної системи та гармонізації з міжнародними стандартами.

Важливим кроком до покращення митних процедур є використання принципу Single Window (Єдине вікно), що дозволяє підприємствам подавати всю необхідну документацію через єдину точку доступу [29]. Це дозволяє зменшити кількість бюрократичних процедур і документів, скоротити час митного оформлення і знизити адміністративні витрати. Такий принцип широко використовує Сінгапур та Південна Корея.

Так, Сінгапур став світовим лідером у впровадженні принципу «Єдине вікно». Його система TradeNet, запущена ще у 1989 р., є однією з перших повністю автоматизованих платформ для управління митними процедурами. Система об'єднує митні органи, екологічні та санітарні служби, дозволяючи учасникам подати заявки на експорт, імпорт або транзит через один електронний інтерфейс. Завдяки TradeNet, середній час обробки митних документів знизився

до кількох хвилин, що значно підвищило конкурентоспроможність сінгапурських підприємств на світовому ринку.

У Південній Кореї впроваджено систему Korea Customs Service (KCS), яка поєднує функції обробки митних декларацій, сертифікацій та інших документів. Платформа працює в режимі реального часу, дозволяючи учасникам митних процедур відстежувати статус декларацій, а інтеграція з іншими державними реєстрами забезпечує оперативний обмін даними між митними органами та іншими відомствами. Використання KCS дозволило Південній Кореї суттєво знизити час і вартість митних операцій, стимулюючи розвиток експорту. Україна могла б адаптувати такі практики для створення інтегрованої платформи, яка об'єднувала б державні реєстри та надавала доступ до митних послуг онлайн.

У багатьох країнах розроблені спеціальні програми та пільги для малих і середніх підприємств (МСП), що дозволяють їм ефективніше працювати з митними органами. Це дозволяє знизити бар'єри для нових учасників зовнішньої торгівлі та стимулювати розвиток експорту. Так, у Японії для малих і середніх підприємств розроблено спеціальну спрощену процедуру митного оформлення, яка враховує специфіку їхнього бізнесу. Програма дозволяє знижувати митні витрати та скорочувати час, що необхідний для оформлення товарів. Зокрема, митні органи надають допомогу в підготовці необхідної документації та зменшують кількість вимог до наданих сертифікатів та декларацій. Крім того, для МСП існують пільгові ставки митних зборів, що полегшує їх вихід на міжнародні ринки. Всі ці фактори допомагають малому бізнесу зменшити фінансові витрати і знизити адміністративне навантаження.

Німеччина також реалізувала ряд програм для малих та середніх підприємств, які знижують митні витрати та допомагають їм у процесі митного оформлення. Однією з таких програм є «Zollabwicklung», яка пропонує спрощену процедуру для малих підприємств, що займаються імпортом та експортом. В рамках цієї програми підприємці можуть отримати безкоштовну консультацію та допомогу у заповненні митних декларацій і в обробці документації. Це дозволяє МСП зменшити помилки, скоротити час на підготовку

документів і уникнути зайвих витрат. Крім того, Німеччина пропонує низку фінансових стимулів для підтримки малих бізнесів у сфері експорту.

В Україні важливо запровадити такі пільгові програми для МСП, що стимулюватимуть розвиток експорту і дозволять долати існуючі бар'єри.

Важливим кроком до удосконалення митного регулювання є інтеграція в міжнародні торговельні угоди та гармонізація митних процедур з міжнародними стандартами дозволяє знизити бар'єри для торгівлі та створити прозорі умови для бізнесу. Так, Єдина митна політика в рамках Митного союзу дозволяє спрощувати процеси імпорту та експорту між країнами Європейського Союзу. Окрім того, в рамках угоди з США та Мексикою (NAFTA) були значно спрощені митні тарифи та процедури для країн-учасниць, що позитивно вплинуло на бізнес. Для України важливо завершити інтеграцію в митну систему ЄС, зокрема через гармонізацію законодавства та модернізацію митної інфраструктури.

Митна інфраструктура і застосування новітніх технологій для перевірки товарів відіграють «важливу роль у спрощенні митних процедур, забезпечуючи безпеку вантажів і зменшуючи час проходження митниці» [36]. Нідерланди є одним з передових прикладів використання автоматичних систем контролю на митних пунктах. Завдяки системам автоматизованого контролю вантажів, таких як NCTS (New Computerised Transit System), країна значно прискорила процес митного оформлення, одночасно підвищивши точність перевірок. Відповідно до цього підходу, транспортні засоби та вантажі автоматично перевіряються на основі попередньо поданих даних, що дозволяє митним органам зосередитися на високому рівні ризику товарів, вимагаючи менше часу на фізичні перевірки та документацію. Така система дозволяє оптимізувати митні процедури, знижуючи затримки для бізнесу і зменшуючи адміністративні витрати. Окрім цього, Нідерланди також інвестують у розвиток інфраструктури для вантажних перевезень, що полегшує інтеграцію цифрових технологій та автоматизованих процесів у транспортну мережу, створюючи зручні умови для бізнесу.

Гонконг є ще одним яскравим прикладом використання інноваційних технологій для митного контролю. Одним з найбільш ефективних рішень у

цьому напрямку є системи сканування вантажів, які дозволяють здійснювати митну перевірку без необхідності фізичної перевірки товару. Використання технологій, таких як рентгенівські та радіоактивні сканери, дозволяє митним органам швидко та точно перевіряти вміст вантажу, забезпечуючи надійність та безпеку процесу. Водночас ці системи значно зменшують затримки на митниці, оскільки перевірка вантажів може здійснюватися паралельно з іншими процедурами, не блокуючи рух товарів. Такий підхід не лише покращує ефективність митних процедур, але й знижує ризики корупційних практик, оскільки процес перевірки є автоматизованим і прозорим.

Корупція в митних органах є одним із серйозних викликів для розвитку зовнішньої торгівлі. Урядові ініціативи, «спрямовані на боротьбу з корупцією, можуть покращити бізнес-клімат і забезпечити прозорість митних процедур» [36]. Зокрема, в Чилі використовується система «Transparent Customs», яка дозволяє забезпечити прозорість митних процедур і знижує ризик корупції. Сінгапур використовує інтернет-платформи для моніторингу всіх митних операцій у реальному часі, що знижує ризики корупційних практик.

Для України, вдосконалення митного регулювання та інтеграція до міжнародних стандартів є критично важливими для спрощення зовнішньої торгівлі, залучення інвестицій та розвитку національного бізнесу. На основі зарубіжного досвіду можна сформулювати такі пропозиції для удосконалення митного регулювання зовнішньої торгівлі:

1. Автоматизація процесів митного декларування. Важливо продовжити розширення використання електронного декларування та автоматизованих митних процедур, які дозволять бізнесу подавати митні декларації онлайн без необхідності фізичного відвідування митниці. Це зменшить адміністративні витрати, скоротить час митного оформлення і дозволить зменшити людський фактор, що знижує ризик корупційних практик. Україна може взяти приклад з системи *EU Customs Union*, що забезпечує єдину платформу для декларування товарів у країнах ЄС, або *ACE* у США, яка автоматизує всі аспекти митного регулювання.

2. Впровадження єдиної електронної платформи для митного оформлення. Створення єдиної інтегрованої електронної платформи для всіх митних операцій дозволить значно спростити процеси імпорту та експорту. Україна може адаптувати досвід Сінгапуру, де система *TradeNet* дозволяє бізнесу подавати всі необхідні документи через єдину точку доступу, а також Південної Кореї, де система *KCS* дозволяє обробляти митні декларації в реальному часі. Інтеграція з іншими державними реєстрами (екологічними, санітарними, фітосанітарними) дозволить забезпечити оперативний обмін даними між різними органами, що полегшить процес митного оформлення.

3. Розширення застосування принципу «Єдиного вікна» (Single Window). В Україні слід продовжити розвиток принципу «Єдиного вікна», який дозволяє підприємствам подавати всю необхідну документацію через єдину точку доступу. Система повинна об'єднувати митні органи та всі інші відповідальні установи для ефективної обробки митних декларацій і сертифікаційних документів. Це значно скоротить кількість бюрократичних процедур і документів, спростить процеси та зменшить адміністративне навантаження на підприємців.

4. Створення спрощених митних процедур для малих та середніх підприємств (МСП). Для стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу важливо запровадити програми пільгового митного оформлення, як це зроблено в Японії та Німеччині. Такі програми можуть включати спрощену процедуру подачі митних декларацій, знижені ставки митних зборів для МСП, а також надання консультаційних послуг з митного оформлення. Це зменшить бар'єри для нових учасників зовнішньої торгівлі та сприятиме розвитку експорту.

5. Модернізація митної інфраструктури та використання новітніх технологій для перевірки товарів. Для зменшення часу митного оформлення та підвищення безпеки вантажів, Україні необхідно інвестувати в модернізацію митних пунктів пропуску та впровадження новітніх технологій для перевірки товарів. Зокрема, слід збільшити використання автоматизованих систем контролю, таких як радіоактивні сканери чи рентгенівські системи для швидкої

і безпечної перевірки вантажів без фізичного розвантаження. Прикладом є Нідерланди, які використовують систему *NCTS* для автоматизованого контролю вантажів.

6. Підвищення прозорості та боротьба з корупцією. Важливо розвивати відкриті платформи для моніторингу митних операцій в режимі реального часу. Така ініціатива, як у Сінгапурі, де всі митні операції можна відслідковувати через інтернет-платформи, знижує можливості для корупційних практик. Крім того, варто запровадити стратегії, що стимулюють митні органи до більшої прозорості, включаючи публікацію змін у митному законодавстві та митних ставках в онлайн-режимі.

7. Інтеграція з міжнародними митними системами. Останнім кроком має стати інтеграція української митної системи з міжнародними торговими угодами та митними системами, зокрема з ЄС. Завершення процесу гармонізації українського митного законодавства з європейськими стандартами та впровадження спрощених процедур для торгівлі з іншими країнами допоможе значно зменшити бар'єри для транскордонної торгівлі та стимулювати економічне зростання.

Такі кроки, на нашу думку, сприятимуть зростанню ефективності митного регулювання зовнішньої торгівлі, оскільки запровадження сучасних митних технологій і автоматизованих процедур, розвиток єдиної електронної платформи, створення сприятливих умов для малих та середніх підприємств, а також боротьба з корупцією та інтеграція з міжнародними стандартами є основними напрямками для вдосконалення митного регулювання в Україні. Враховуючи успішний досвід інших країн, Україна може значно спростити митні процедури, знизити витрати для бізнесу і підвищити свою конкурентоспроможність на міжнародних ринках.

Отже, удосконалення митного регулювання в Україні потребує інтеграції з міжнародними стандартами, подальшого розвитку цифрових технологій для автоматизації митних процедур, покращення інфраструктури митних пунктів, а також боротьби з корупцією. Враховуючи позитивний зарубіжний досвід,

Україна може значно спростити митні процедури, знизити витрати для бізнесу і підвищити конкурентоспроможність на міжнародних ринках.

Висновки до розділу 3

При дослідженні проблем та шляхів удосконалення митного регулювання зовнішньої торгівлі в контексті зарубіжного досвіду, ми прийшли до наступних висновків:

1. Митне регулювання є ключовим елементом зовнішньоекономічної діяльності, що суттєво впливає на ефективність зовнішньої торгівлі, зменшення витрат і стимулювання економічного розвитку. Досвід розвинених країн, таких як ЄС, США, Сінгапур і Південна Корея, демонструє ефективність цифровізації та автоматизації митних процедур, що дозволяє значно знижувати витрати для бізнесу та скорочувати час митного оформлення. Впровадження таких технологій, як електронне декларування, єдині електронні платформи та автоматизовані системи контролю, дозволяє митним органам краще справлятися з потоками товарів, одночасно підвищуючи рівень безпеки та прозорості.

2. Для України важливо вивчити та впровадити ці передові практики, що включають автоматизацію процесів митного декларування, використання єдиного вікна, інтеграцію з міжнародними митними системами та боротьбу з корупцією через впровадження прозорих і відкритих платформ. Створення сприятливих умов для малих і середніх підприємств, а також удосконалення митної інфраструктури дозволить зменшити бар'єри для торгівлі та забезпечити сталий розвиток економіки. Гармонізація з міжнародними стандартами та інвестиції в цифрові технології мають потенціал для значного покращення митного регулювання та підвищення конкурентоспроможності України на глобальному ринку.

ВИСНОВКИ

У процесі дослідження сучасного стану та напрямків удосконалення інструментів митного регулювання зовнішньої торгівлі ми прийшли до наступних висновків:

1. Основою зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) є ефективне регулювання міжнародної торгівлі, яке сприяє економічній стабільності, залученню інвестицій, інновацій та розвитку підприємництва. Класичні теорії міжнародної торгівлі, такі як теорії абсолютних і порівняльних переваг, наголошують на необхідності спеціалізації країн у виробництві тих товарів, які вони можуть виготовляти з найменшими витратами. Водночас, неокласичний підхід виступає за мінімізацію державного втручання у зовнішню торгівлю, забезпечуючи вільний рух товарів та послуг. Інституційні та стратегічні концепції регулювання торгівлі підкреслюють значення державної підтримки ключових галузей економіки та інституційного забезпечення. Українські вчені роблять значний внесок у розвиток фінансових аспектів ЗЕД, досліджуючи вплив поєднання регуляторних механізмів із національними інтересами. Адаптація до глобальних стандартів та співпраця з міжнародними організаціями, такими як СОТ та ЄС, створюють умови для зміцнення економічної безпеки та стимулювання експорту. Ключовими чинниками ефективного регулювання ЗЕД є розвиток транспортної, митної та інформаційної інфраструктури, а також модернізація державних механізмів контролю й управління зовнішньою торгівлею.

2. Митне регулювання є основним інструментом державної зовнішньоекономічної політики, яке забезпечує контроль за переміщенням товарів через кордон. Його завдання включають: захист національної економіки; створення сприятливих умов для міжнародної торгівлі; виконання міжнародних зобов'язань країни; стимулювання розвитку вітчизняного виробництва. Основні принципи митного регулювання — це лібералізація торгівлі, гармонізація з

міжнародними нормами, захист внутрішнього ринку від недобросовісної конкуренції. Інструментами митного регулювання виступають тарифні (мита, збори) і нетарифні заходи (ліцензування, квоти, технічні бар'єри, антидемпінгові заходи). Інноваційні механізми, такі як електронне декларування та система «Єдиного вікна», спрощують митні процедури, скорочують час і витрати бізнесу. В Україні митна політика спрямована на підтримку експортерів, зниження бар'єрів для малого та середнього бізнесу, а також на інтеграцію в глобальну економіку. Попри значні успіхи, такі як цифровізація процедур і впровадження сучасних систем моніторингу, залишаються проблеми координації між органами контролю, високі митні ставки для певних категорій товарів та вплив корупційних ризиків. Тому вдосконалення митного регулювання має базуватися на подальшій автоматизації, технічному переоснащенні та узгодженні нормативно-правової бази з міжнародними стандартами. Це дозволить Україні не лише збільшити обсяги експорту, але й зміцнити позиції на міжнародних ринках, створюючи конкурентні умови для вітчизняних підприємств.

3. Митне регулювання в Україні є невіддільною частиною системи управління зовнішньоекономічною діяльністю. Його основна функція полягає у впорядкуванні переміщення товарів через митний кордон, що впливає на економічну динаміку країни. В умовах глобальних викликів, таких як пандемія COVID-19, повномасштабна війна та економічні труднощі, митна система зазнала значної трансформації. Стан зовнішньої торгівлі України залишається складним, але водночас адаптивним. Експорт, зокрема, орієнтується на аграрну продукцію (зернові, олійні культури), металургію та ІТ-послуги, тоді як основні імпортовані товари включають енергоносії, промислове обладнання та товари споживання. У 2022 р. війна завдала значного удару по експорту, особливо через блокаду портів, які були основними точками для відправлення української аграрної продукції. Однак, уже у 2023 р. завдяки пошуку альтернативних логістичних маршрутів, зокрема через Дунайські порти та залізничні коридори до ЄС, а також міжнародній фінансовій та технічній підтримці, експорт частково відновився. Головними торговельними партнерами України залишаються ЄС,

Китай і Туреччина. Зростання частки ЄС у зовнішньоторговельному обороті значною мірою пояснюється дією Угоди про зону вільної торгівлі (ЗВТ), яка дозволяє українським підприємствам знижувати митні витрати на європейських ринках. Війна також прискорила переорієнтацію економіки від традиційних партнерів, таких як росія та Білорусь, до більш тісної співпраці з країнами ЄС та іншими міжнародними гравцями.

4. Митне регулювання в Україні з 2019 по 2023 рр. зазнало значних покращень завдяки реформам та впровадженню сучасних цифрових технологій. Основні досягнення включають: зниження митного навантаження – ставки митних зборів зменшилися з 12% у 2019 р. до 8% у 2023 р., що дозволило підприємствам оптимізувати витрати; завдяки електронізації процедур середній час оформлення товарів зменшився з 24 год до 8 год, що суттєво покращило логістичні процеси; витрати на оформлення однієї партії товарів знизилися з 150 доларів до 75 доларів; запровадження системи «Єдине вікно», що дозволило скоротити кількість необхідних документів із 10 до 5, спростивши процес взаємодії між бізнесом та митними органами; індекс корупції у митній системі знизився з 6 до 2 завдяки прозорим цифровим рішенням. Водночас, залишаються певні виклики, такі як дублювання функцій між державними органами, що призводить до затримок, та нестабільність процесів через війну. Подальший розвиток митної системи залежить від модернізації технічної інфраструктури, покращення координації між органами та впровадження міжнародних стандартів і найкращих практик. Митне регулювання в Україні відіграє вирішальну роль у забезпеченні економічної стабільності, інтеграції до глобальної економіки та зміцненні позицій українських товарів на світових ринках.

5. Митне регулювання є критично важливим елементом зовнішньоекономічної діяльності, адже воно безпосередньо впливає на ефективність зовнішньої торгівлі, оптимізацію витрат і стимулювання економічного розвитку країни. Досвід розвинених країн, таких як ЄС, США, Сінгапур і Південна Корея, свідчить про те, що впровадження сучасних технологій, зокрема цифровізації та автоматизації митних процедур, дозволяє

значно знижувати витрати для бізнесу, скорочувати час митного оформлення та підвищувати загальний рівень ефективності митної системи. Зокрема, застосування таких технологій, як електронне декларування товарів, єдині електронні платформи для митного оформлення та автоматизовані системи контролю, надають митним органам можливість більш ефективно управляти великими потоками товарів, що перетинають кордони, і значно скорочувати час, необхідний для митного оформлення. Крім того, автоматизація митних процедур дозволяє швидше реагувати на зміни в міжнародних торговельних угодах, а також забезпечує високий рівень безпеки через інтеграцію із сучасними системами контролю.

6. Для України надзвичайно важливо впровадити передові практики, щоб інтегрувати свою митну систему з міжнародними стандартами та покращити загальну ефективність зовнішньої торгівлі. Зокрема, необхідно зосередитись на автоматизації процесів митного декларування, створенні «єдиного вікна» для подачі митних декларацій та інтеграції з міжнародними митними системами для забезпечення прозорості та ефективного контролю. Це дозволить знизити адміністративні витрати, прискорити процес митного оформлення і зменшити ризики для підприємств. Один з ключових напрямків для України — це боротьба з корупцією в митній сфері. Впровадження прозорих та відкритих платформ для митного декларування, а також забезпечення доступу до митних даних для усіх учасників процесу, дозволить зменшити можливості для зловживань. Інвестиції в цифрові технології також допоможуть удосконалити митну інфраструктуру та спростити взаємодію між митними органами і бізнесом. Гармонізація з міжнародними стандартами та активна участь у глобальних ініціативах, таких як Європейський союз або Всесвітня митна організація, сприятимуть інтеграції України у світову економіку. Покращення митного регулювання та активне впровадження цифрових технологій дозволить підвищити конкурентоспроможність України на міжнародному ринку, забезпечити сталий економічний розвиток та сприяти зростанню зовнішньої торгівлі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адам Сміт. Дослідження про природу і причини багатства народів / пер. з англ. О. Васильєв, М. Межевікіна, А. Малівський. К. : Наш формат, 2023. 722 с.
2. Бережнюк І. Г., Несторишен І. В. Митно-тарифне регулювання: міжнародний досвід та вітчизняна практика. *Митна безпека: науковий журнал*. 2019. Випуск 3. С.10–21.
3. Бондаренко Є., Угрин В. Особливості функціонування митної системи умовах пандемії COVID-19: зарубіжний досвід та реалії України. *Економічний аналіз*. 2021. Том 31. № 4. С. 134–148. URL: <http://dx.doi.org/10.35774/econa2021.04.134>
4. Войцещук А. Д. Оцінка впливу митного простору країн на збалансований розвиток в глобальному середовищі. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2018. Вип. 3 (131). с. 126 – 133.
5. Герчаківський С. Д. Митна справа. Навчальний посібник. Тернопіль: Вектор, 2020. 316 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/45653>
6. Герчаківський С. Д. Митне адміністрування. Навчально-метод. посібник. Тернопіль: ВПЦ «Економічна думка ЗУНУ», 2020. 352 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/45654>
7. Герчаківський С. Д. Антикризисне податково-митне регулювання в контексті протидії поширенню COVID-19 в Україні. *Збірник наукових праць «Економічний аналіз»*. 2022. №3. С. 140-147. DOI: <http://dx.doi.org/10.35774/econa2022.03.140>
8. Герчаківський С.Д., Сідляр В.В. Фіскальне регулювання зовнішньоекономічної діяльності : навч. посіб. Тернопіль: Економічна думка, 2020. 250 с.
9. Гребельник, О. П. Митно-тарифна політика за умов трансформації економічної системи: Монографія. К.: КНТЕУ, 2001. 488 с.

10. Економіка України у 2023 році: головне. Центр економічної стратегії. URL: <https://ces.org.ua/ukrainian-economy-in-2023-tracker-overview/>
11. Зовнішньоекономічна діяльність: статистична інформації (за даними Державної служби статистики України). URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>
12. Іванова А., Петровці І. Аналіз сучасного стану митного регулювання зовнішньої торгівлі в Україні. *Фіскальна політика України в умовах євроінтеграційних процесів*: збірн. матер. XXI Всеукр. наук.-практ. конф. студ. і молод. вчених (м. Тернопіль, 24 трав. 2024 р.). Т. 2. Тернопіль: ЗУНУ, 2024.
13. Іванова А., Петровці І. Митне регулювання зовнішньої торгівлі: проблеми та перспективи розвитку в Україні. *Фінансове забезпечення сталого розвитку* : збірник наукових праць. Вип. 4. Тернопіль: ЗУНУ, 2022.
14. Івашова Л. М. Елементи методології державного регулювання зовнішньоторговельної діяльності в Україні: методи та інструменти. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2016. № 2. С. 25-34.
15. Крисовата, К., Косташенко, А. Зарубіжний досвід регулювання митних режимів та перспективи його впровадження в національне законодавство. *Інновації партнерської взаємодії освіти, економіки та соціального захисту в умовах інклюзії та прагматичної реабілітації соціуму*: матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції. Кам'янець-Подільський: Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти «Кам'янець-Подільський державний інститут». 2023. с. 62–65.
16. Крисоватий А.І., Герчаківський С.Д., Дем'янчук О.Б. Митна справа : підручник. Тернопіль: ВПЦ «Екон. Думка ТНЕУ», 2014. 540 с.
17. Куц, В., Тищенко В. Проблеми на шляху протидії митним правилам та напрями їх вирішення. *Universum*. 2024. № 6. С. 13-18.
18. Лемеха Р.І. Теоретико-методологічні та правові засади митних режимів в Україні: монографія. Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2020. 355 с.
19. Мельник Т.М. Міжнародна торгівля товарами в умовах глобальної конкуренції : монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2007. 396 с.

20. Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 року № 4495-17. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>
21. Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/eximp/>
22. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>
23. Офіційний сайт Міністерства економіки України. URL: <https://me.gov.ua/Tags/DocumentsByTag?lang=uk-UA&id=ce61591c-858a-4e77-885e-edabb095097c&tag=ZovnishniaTorgivlia-analitika->
24. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua>
25. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16 квітня 1991 року № 959-XII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/959-12>.
26. Про ратифікацію Протоколу про вступ України до Світової організації торгівлі : Закон України від 10.04.2008 р. № 250-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=250-17>
27. Савельєв Є. В. Міжнародна економіка: теорія міжнародної торгівлі і фінансів: Підручник для магістрів з міжнародної економіки. Тернопіль: Економічна думка, 2000. 450 с.
28. Сидорович О.Ю. Проблематика використання новітніх інформаційно-комунікаційних технологій в митному просторі України. *Світ фінансів*. 2022. № 4 (73). С. 89-101.
29. Сідляр В., Нагорний М. Роль митних формальностей у міжнародній торгівлі. Фінансове забезпечення сталого розвитку: збірник наукових праць кафедри фінансів ім. С. І. Юрія Західноукраїнського національного університету. Тернопіль: ЗУНУ, 2023. Вип. 3. Том 1. С. 242–246.
30. Сталий розвиток України в контексті формування нового світового економічного і фінансового порядку: моногр. / за наук. ред. проф. А. І. Крисоватого та проф. Є. В. Савельєва. Тернопіль, 2019. 484 с.
31. Сторожук О.В., Свириденко Г.М. Митно-тарифне регулювання як фактор забезпечення зовнішньоекономічної безпеки держави в умовах

євроінтеграції. Глобальні та національні проблеми економіки. 2017. Вип. 17. С. 94–98.

32. Сучасні виклики забезпечення митної безпеки в Україні: монографія / А. І. Крисоватий, Є. П. Бондаренко, В. А. Валігура [та ін.]; за ред. А. І. Крисоватого. Тернопіль: Університетська думка, 2020. 414 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/41192>

33. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : міжнародний документ від 27.06.2014 р. № 984_011. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#n2820

34. Угода про спрощення процедур торгівлі. URL: <https://me.gov.ua/documents/detail?lang=uk-ua&id=b4d9ae8d-03af-4a2a-8892-42d55c2ec948&title=tekstugodiprosproschenniaprotsedurtorgivli>

35. Чирак І. Давид Рікардо – визнаний лідер класичної політичної економії (до 250-річчя з Дня народження). Вісник економіки. 2022. Вип. 1. С. 171–190. DOI: <https://doi.org/10.35774/visnyk2022.01.171>

36. Architectonics of Fiscal Science and Divergence of Customs and Tax Institutions. Monograph. / edited by Doctor of Economics, Prof. Andriy Krysovaty. Ternopil: WUNU. 2021. 404 p. P. 347–357.